

Основні освітні траєкторії формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання

The Basic Educational Trajectories of Formation of the Speech Culture of Future Specialists of Physical Education

Галина Кондрацька¹
Halyna Kondratska

¹ *Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*
24 Ivan Franko Street, Drohobych, 82100, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.26-9

LCC Subject Category:
GV711, LC15

Received 02.09.2017
Accepted 28.09.2017
Published online
30.09.2017

Corresponding Author:
kondrgala73@gmail.com

© 2017 The Author. This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 License](#)

Анотація. У статті розкрито теоретичні і методичні засади формування професійно-мовленнєвої культури вчителів як багатофункціональної, зумовленої ціннісними установками проблеми, яка визначає пріоритетні сторони професійної діяльності фахівця фізичного виховання, безперервність їх формування, а також взаємозв'язок і взаємозумовленість етапів розвитку такого процесу. Показано основні освітні траєкторії формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання. Встановлено зв'язок між траєкторіями мови, мовлення, спілкування, комунікації й показано їхній вплив на професійне становлення фахівця фізичного виховання. Визначено, що професійно-мовленнєва культура майбутніх фахівців фізичного виховання є складовою комунікативної компетентності. Доведено дієвість окреслених траєкторій у становленні професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Ключові слова: професійно-мовленнєва культура; фізичне виховання; вища освіта; комунікативна компетентність.

Abstract. The article exposes the theoretical and methodical principles of the formation of vocational and linguistic teacher's culture as determined by the value institutions, multi-functional problem, which defines the priority aspects of professional activity of physical education specialists, the continuity of its formation, as well as the interconnections and interconnected stages of the development of such process. The basic educational trajectories of formation of the speech culture of future specialists of physical education are shown. The connection between trajectories of language, speech, communication and their influence on the professional formation of a specialist of physical education are established. It is determined that speech culture of future specialists of physical education is a component of communicative competence. The efficacy of the above-mentioned trajectories in the development of vocal-speech culture of future leading specialists in physical education field has been proved.

Keywords: speech culture; physical education; higher education; communicative competence.

ВСТУП

У зв'язку з розробкою та реалізацією державних освітніх програм «Фізичне виховання – здоров'я нації», «Освіта» постає проблема забезпечення загальноосвітніх, професійних і вищих навчальних закладів висококваліфікованим фахівцем фізичного виховання з високим рівнем професійно-мовленнєвої культури.

У цьому напрямі здійснюється наукова робота вчених, науковців та викладачів багатьох вищих навчальних закладів, де ці проблеми перебувають у центрі уваги, що дає змогу виявити освітні траєкторії розвитку формування професійно-мовленнєвої культури майбутнього фахівця в умовах навчання у вищій школі. В останні роки спостерігається зростання інтересу до вивчення мовного і

комунікативного компонентів у підготовці фахівця з урахуванням професійної специфіки. Також ця проблема є актуальною для визначення місця фізкультурної освіти в соціальній сфері.

Педагогічні ідеї про роль і місце професійно-мовленнєвої культури учителя як невід'ємної складової частини освітнього процесу завжди були притаманні вітчизняній педагогіці. Вони сформульовані у працях видатних вітчизняних педагогів в різних траєкторіях руху. Для визначення місця професійно-мовленнєвої культури у освітньому процесі, доречно розглянути її похідні.

На основі аналізу сучасної філософської психологічної та педагогічної літератури дійшли висновку, що здебільшого науковий проводиться у сфері комунікації: комунікативна філософія, комунікація у психології, педагогіці.

Мета статті - визначення основних освітніх траєкторій формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За результатами дослідження основною освітньою траєкторією формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання є мовлення.

Мовлення вчителя є показником його педагогічної культури, засобом самовираження і самоутвердження його особистості. Цю думку у свій час розвивали А.Макаренко [18], В.Сухомлинський [33], автори своєрідного кодексу мовлення вчителя. Педагоги стверджували, що слово вчителя не може бути брутальним, непристойним, фальшивим і нецирим. Особливо наголошував на своєрідній психотерапевтичній функції слова вчителя, вважаючи це обов'язковою умовою спілкування – діалогу між учителем і учнями.

У працях іншого відомого педагога К.Ушинського – мовлення поділяється на первинне і вторинне. Первинне мовлення відображає почуття людини, набуті і розвинуті на біологічній стадії еволюції, не виводять її свідомість за межі тваринних інстинктів і відчуттів. Воно є лише передумовою людської свідомості. Вторинне, виникає не лише на біологічній, а й на соціальній основі [38].

На думку І.Огієнка: «Кожний учитель – якого б фаху він не був – мусить досконало знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис. Не вільно вчителеві оправдувати свого незнання рідної мови не фаховістю. Як у школі, так і поза нею учитель повинен говорити тільки взірцевою рідною соборною літературною мовою й вимовою, щоб власним прикладом впливати на учнів і на оточення. Усі вчителі інших предметів мусять завжди звертати пильну увагу, щоб і на їхніх годинах панувала чиста літературна мова. Бо мало зробить сам учитель рідної мови, якщо його не підтримають і вчителі інших предметів» [20].

Отже, мовлення – це вид діяльності, що інтегрує із соціально-філософських, фізіолого-психологічних та інших галузей людинознавчого знання і формується через компоненти підготовки, систему навчання чи формування її окремих складників, що можна побачити через процес розвитку освіти і виховання в зовнішній, соціальній, так і внутрішній духовній професійно-мовленнєвій культурі фахівців.

Як уже відомо, комунікація є наступною траєкторією формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання, тому в сучасній вітчизняній педагогічній науці спостерігається зростання інтересу до дослідження окремих дефініцій цієї проблеми.

Розглянемо педагогічний зміст поняття «комунікація». Комунікація (від лат. *comunicatio*) – спілкування, передавання інформації. Відтак, відомо, що «комунікація» бере свій початок з «комунікативної теорії», яку розкривають А.Єрмоленко, О.Селиванова. Зокрема, А.Єрмоленко висвітлює проблеми сучасної практичної філософії як прикладної етики, які розроблені на засадах комунікативної парадигми. Йдеться про дискурсивне обґрунтування принципів моралі, взаємовідношення норм з цінностями традиційних етносів соціокультурних життєвих форм, функціонування моральних залежностей у системах сучасного суспільства – політиці, економіці, науці тощо [41].

Низка науковців В.Кан-Канлик [12] і О.Селиванова [30], досліджували комунікативну теорію як професійно-педагогічну проблему, складову професійної майстерності вчителя. Зокрема, В.Кан-Калик в «комуніка-

тивній теорії» описує педагогічне спілкування як частину професійної майстерності вчителя, різновид професійного спілкування. Незнання функцій, структури та законів педагогічного спілкування не дають можливості розвитку належних комунікативних вмінь, негативно впливають на формування рівня культури спілкування вчителя та учня [12].

На думку О. Селиванової, теорія мовної комунікації є мовознавчою дисципліною нового типу, що з метою дослідження власного об'єкта інтегрує відповідні аспекти різних галузей лінгвістики, як-от: теорії мовленнєвих актів, лінгвопрагматики, паралінгвістики, лінгвогенетики (лінгвістичної генології), теорії мовленнєвої діяльності та психолінгвістики, дискурсології, лінгвістики тексту, мовленнєзнавства, культури мовлення, лінгвориторики тощо. Дотичними до кола проблем теорії мовної комунікації виступають різні аспекти лінгвістичної семантики, лінгвосеміотики, стилістики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики, когнітивної й комп'ютерної лінгвістики, лінгвосинергетики, лінгвістичної філософії та герменевтики тощо [30].

Користуючись терміном «комунікація», автор Н. Драгомирецька насамперед має на увазі смисловий аспект будь-якої соціальної взаємодії. Оскільки будь-яка індивідуальна дія здійснюється в умовах прямих чи опосередкованих взаємин з іншими людьми, вона включає (разом із фізичним) комунікативний аспект [3]. У психолого-методичній площині комунікативний аспект можна вважати провідним або таким, що означає духовне приєднання, взаємодію такого ґатунку, психологічне контактування, взаємопроникнення як введення один до одного в контекст власних думок, намірів, ідей, мотивів, вчинків, моральних дій тощо. Тому це поняття можна тлумачити передусім як психологічне.

Траєкторію руху «комунікації» розкриває Л. Савенкова [29], через знання екзистенціалізму та персоналізму. У їх розумінні комунікація – це спілкування, обмін думками, передача того чи того змісту від однієї до іншої свідомості, за допомогою знаків або інформації, зафіксованої на матеріальних носіях; професійна, що визначає готовність і здатність виконувати педагогічні функції відповідно до прийнятих у соціумі в конкретно історичний момент норм, стандартів.

Термін «спілкування» позначає форму комунікації у сфері міжлюдської взаємодії, а тому в цьому сенсі поняття «комунікація» і «спілкування» є синонімами, стверджує М. Прищак. Терміном «комунікативність» позначається комунікація на основі онтологічної, суттєвої взаємодії, діалогу.

Виходячи з вище означеного поняття, «комунікативність», «комунікаційний» відносять до сфери технократичного, комунікаційно-технологічного, монологічного (авторитарного) виміру «комунікаційної проблематики»; поняття «комунікативність», «комунікативний» – до сфери розуміння комунікації як «спільності», «єдності», «поєднання», «цілісності», «спів-буття», до сфери онтологічних засад комунікаційної діяльності людини [27].

Ще одну освітню траєкторію руху «комунікації» подає психолог І. Цимбалюк [37]. Автори вважають комунікацію залежною від процесу розвитку особистості як діалектичної єдності різноманітних та взаємопов'язаних процесів і властивостей, суспільного індивіду, об'єкту і суб'єкту суспільного процесу.

Отже, комунікація як форма взаємодії учасників освітнього процесу і результат, що відповідає нормам і правилам суспільства є похідною основою формування майбутніх фахівців фізичного виховання.

Ще однією освітньою траєкторією у підготовці майбутніх фахівців вважається «педагогічне спілкування» як найважливіший професійний інструмент педагогічної діяльності.

Педагогічне спілкування – це система соціально-психологічної взаємодії між учителем та учнем, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обоїльної діяльності, вважає Н. Волкова [40].

На переконання Л. Савенкової, педагогічне спілкування має включати науково обґрунтовану структуру, механізми функціонування, стадії розвитку педагогічного спілкування і систему комунікативних умінь педагога [29]. Психологічні детермінанти діалогового спілкування у педагогічній діяльності вивчала А. Тоба, довівши взаємозв'язок між стильовими особливостями педагогічного спілкування і особливостями системи ціннісних орієнтацій вчителя, розвитком у нього емпатії та рівнем ригідності пізнавальних процесів [36].

Педагогічне спілкування як стверджує І. Шоробура, це: форма навчальної взаємодії, співробітництва вчителя та учнів, передання суспільного та професійного досвіду (знань, умінь, навичок) від учителя учням; професійне спілкування викладача з учнями на уроці чи поза ним (у процесі навчання й виховання), що має певні педагогічні функції і спрямоване (якщо воно повноцінне й оптимальне) на створення благодатного психологічного клімату, а також на іншого роду психологічну оптимізацію навчальної діяльності і відносин між педагогом та учнями, а також усередині учнівського колективу; взаємодія педагога і вихованців з метою обміну інформацією й виховного впливу на них. Це цілеспрямований творчий процес, у ході якого створюються умови для реалізації завдань виховання, освіти і розвитку учнів [32].

«Спілкування» можна охарактеризувати як специфічну міжособистісну взаємодію людей як членів суспільства, представників певних соціальних груп, що здійснюється на основі відображення соціальної дійсності.

«Спілкування» можна визначити як найбільш широку траєкторію руху для позначення усіх видів комунікативних, інформаційних та інших контактів людей, включаючи прості форми взаємодії, наприклад, присутність.

Комунікація – комунікативна культура – професійно-мовленнева культура майбутніх фахівців фізичного виховання вимагає глибшого розуміння освітньої траєкторії «комунікативна культура».

Формування комунікативної культури майбутніх учителів розглядали науковці О. Гаврилюк [4], А. Синиця [35].

На формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами поза аудиторної роботи, зробила акцент О. Гаврилюк, яка розкриває поняття «комунікативна культура», визначає його структуру, сутність та зміст [4]. А. Синиця вважає, що найефективнішими видами діяльності, які впливають на формування комунікативної культури в процесі комунікативної взаємодії, є активна робота на семінарських заняттях, лекціях, колоквиумах, участь у громадському житті школи; робота в громадському клубі, наукових гуртках; ділові ігри; спроба себе у ролі викладача або керівника групи; участь в олімпіадах; робота із спеціальною літературою; участь у заходах

самоврядування, конференціях; брейн-рингах; заняття спортом [4].

Отже, «комунікативна культура» – це норми моральності, що характеризують сучасні норми спілкування і є необхідною вимогою у формуванні професійно-мовленневої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Культура спілкування включає не тільки словесні форми виразу ввічливості, співчуття, а також дії, які не повинні вступати у суперечність із зовнішнім виглядом людини, її одягом, стверджує Г. Омеляненко. Потрібно мати на увазі, що одяг, манера стояти, сидіти утворюють своєрідну знакову систему, за допомогою якої людини про щось заявляє або повідомляє про себе [22].

Особливе місце педагогічна культура посідає у професійній діяльності вчителя, яка включає в себе комунікативні вміння – способи комунікативної діяльності особистості на основі набутих знань про спілкування, – такої думки дотримується В. Гриньова [8] і з цим ми повністю погоджуємося.

Педагогічну культуру можна розділити на педагогічну культуру діяльності та на педагогічну культуру особистості.

Педагогічну культуру вчителя підкреслюють стилі педагогічного спілкування.

Індивідуальний стиль педагогічного спілкування як один із чинників ефективної взаємодії викладача і студентів розкриває Л. Омеляченко [21], Г. Мешко [19]. Сутність продуктивного стилю спілкування як феномену: спілкування на основі зацікавленості спільною творчою діяльністю; спілкування на основі дружніх стосунків; спілкування-дистанції; спілкування-погрози, спілкування-загравання.

Культура педагогічного спілкування – це професійне спілкування вчителя з учнями на уроці і поза ним, яке має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного мікроклімату, а також оптимізацію навчальної діяльності та стосунків між педагогом і учнем та в учнівському колективі, за І. Луценко [17].

«Культура спілкування» як освітня траєкторія руху визначається нормами моральності, правилами та стилями спілкування, що є складником професійно-мовленневої культури фахівців.

«Інформаційна культура», передбачає здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Інформаційна культура є системотвірним чинником професійної культури вчителя, оскільки перетворює її на відкриту, самодостатню систему, саморозвивається і саморегулюється, А. Г. Омеляненко вважає за необхідне використовувати у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту інформаційно-комунікативні технології для формування інформаційної культури фахівця [22]. Спрямованість навчання із використанням інформаційних комп'ютерних технологій як високоефективного засобу навчання не лише забезпечує підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту, але й суттєво впливає на їхню мотиваційну сферу, зумовлюючи формування пріоритетних професійних і навчально-пізнавальних мотивів навчання, сприятиме оволодінню професійними знаннями й уміннями [22].

Систему підготовки майбутніх учителів фізичної культури до використання інформаційних технологій у професійній діяльності, яка містить мету, завдання, функції, принципи, форми, етапи, педагогічні умови та зміст організації навчально-виховного процесу, розробила, обґрунтувала й експериментально перевірила Г. Генсерук [6].

До недавнього часу, коли вміння використовувати інформаційні технології не було важливим фактором у професійній діяльності фахівця, інформаційна культура на факультетах фізичного виховання зводилася до «прослуховування» невеликого, мало професійного орієнтованого курсу типу «Інформатика».

Таким чином, «інформаційна культура» – освітня траєкторія руху до формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання.

На основі аналізу досліджень науковців з визначеної проблеми нами було обґрунтовано дефініції головних ключових понять теми «професійне педагогічне спілкування» як одного зі складників комунікативної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Водночас А. Синиця зазначає, що професійне педагогічне спілкування фахівця фізичного виховання можна визначити як процес взаємодії з учасниками освітнього процесу міжмовної комунікації, змістом якого є обмін інформацією за допомогою різних засобів комунікації для встановлення стосунків між ними [35].

Отже, професійне педагогічне спілкування взаємопов'язане з професійно-мовленнєвою культурою майбутнього фахівця фізичного виховання на рівні освітнього процесу.

Комунікативна діяльність вчителя фізичної культури стане ефективнішою за умов збагачення мовлення студентів професійно значущими педагогічними жанрами та організації цілеспрямованого формування жанровотворчих умінь, що забезпечують вдалу комунікацію у дискурсі конкретного навчального предмету, стверджує Л. Прокопенко [26].

«Комунікативна діяльність» – це механізм соціалізації особистості, спосіб передачі від покоління до покоління життєвого досвіду і духовних цінностей.

Траєкторію терміну «професійно-комунікативне вміння» розглядають Л. Серман [31] і Н. Самсутіна [28]. Важливим засобом формування комунікативних умінь майбутніх учителів фізичної культури вважає ситуативні вправи Л. Серман. З метою розвитку професійних якостей майбутніх учителів фізичної культури педагог пропонує вправи на корекцію діалогових бар'єрів на основі моделювання типових комунікативних ситуацій, які спрямовані на вироблення навичок усного мовлення на матеріалі професійної діяльності [31].

Комунікативній функції фахівця фізичного виховання характеризують вміння застосовувати термінологію, словесні методи, володіти навичками подачі команд для проведення стройових вправ, володіти командним голосом та технікою педагогічного мовлення; вміння поєднувати вербальні та невербальні засоби спілкування, володіти педагогічним тактом та культурою педагогічного спілкування; мати навички організовувати співпрацю у процесі спілкування на уроках фізичної культури, пропонує Н. Самсутіна [28].

Студентам факультету фізичного виховання, які прагнуть оволодіти відповідними фаху терміносистемами сучасної української мови,

професійною термінологією, науково-виробничими жанрами і потребами, намагаються прищепити добрий мовний смак, Л. Головата запропонувала типологію завдань, спрямованих на формування власне мовленнєвих навичок (уміння контролювати і вдосконалювати своє мовлення; працювати над усуненням мовленнєвих вад; користуватися лінгвістичною літературою) та формування професійних мовленнєвих навичок (уміння створювати висловлювання на фахову тематику, виступати публічно, орієнтуватися в мовленнєвій навчальній ситуації, оформляти ділову документацію) [7].

На позиції сутності понять «комунікативні уміння» зосереджує увагу Н. Котух. Методологічною основою підготовки студентів до формування комунікативних умінь учнів в умовах відкритої соціально-педагогічної системи визначено особистісно орієнтований підхід, з метою реалізації якого необхідно розглядати педагогічний процес у світлі системного перегляду його компонентів: цільових, змістових, процесуальних, що мають бути значущими для школяра, становити динамічну сферу його особистісного вербального самоствердження [15].

Таким чином, значимість освітньої траєкторії терміну «професійно-комунікативне вміння» є результатом формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

За результатами дослідження комунікативна компетентність – це здатність використовувати різні види взаємозв'язків в рамках професійної діяльності. Визначаючи сутність комунікативної компетентності, Н. Гавриш підкреслювала, що це «здатність правильно використовувати мову у різних соціально детермінованих ситуаціях». Крім знань про мову, згідно із формулюванням автора, комунікативна компетентність включає вміння «комунікативно співвідносити мовленнєві висловлювання з цілями ситуації спілкування, з розумінням взаємин сторін що спілкуються, а також уміння правильно організувати мовленнєве спілкування з урахуванням культурних і соціальних норм комунікативної поведінки» [5].

Комунікативна компетентність учителя проходить відповідні етапи формування впродовж його професійного становлення: від професійного навчання до найвищого рівня

професіоналізму, педагогічної майстерності, який передбачає володіння відповідним рівнем спілкування, вважає Л. Паламарчук [23].

За твердженням Н. Волкової, комунікативна компетентність передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності педагога, що позитивно відбиває систему цінностей комунікативних знань і визначає цілеспрямовану діяльність студентів щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як комунікативної особистості (своїх переваг і недоліків), усвідомлення етичних норм і правил комунікативної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних комунікативних дій і прийнятих рішень; сформована сукупність узагальнених комунікативних умінь та розвинутий емоційний інтелект [40].

Комунікативну компетентність учителя досліджено в педагогічній теорії, але проблема не знайшла відображення у фаховій підготовці майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах, не дістали ґрунтовного розкриття сутність та структура комунікативної компетентності учителів фізичної культури.

Низка науковців виділяють підходи щодо комунікативної підготовки фахівців фізичного виховання і спорту. Так, Ю. Васьков пропонує у підготовці фахівців з фізичного виховання враховувати три рівні формування комунікативної компетентності: низький складають недостатні дидактичні знання: не сформованість вербальних і невербальних засобів, неготовність до швидкої зміни ситуацій, середній: створення умов для розвитку і саморозвитку, високий: у процесі педагогічного спілкування вчитель володіє розвинутою емпатією, враховуючи особистісні мотиви. Операційна складова педагогічної комунікації реалізується комплексом різноманітних вербальних та експресивних засобів спілкування [39].

Визначили такі складові компетентностей учителя фізичної культури дослідники А. Забора [42] та Н. Самутіна [28]: соціальні – пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у суспільному житті; полікультурні – стосуються поваги до мови, релігії, культури інших людей; комунікативні – передбачають опанування усним і писемним спілкуванням, оволодіння кількома мовами; інформаційні – передбачають оціню-

вання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, оволодіння учнями інформаційними технологіями, вміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію; саморозвитку і самоосвіти, що пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатися як у професійному плані, так і в особистому й суспільному житті.

Комунікативна компетентність фахівця фізичного виховання, на думку А. Коноха, скерована на: орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, базується на знаннях і життєвому досвіді особистості; здатність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе та інших за постійної видозміни психічних станів, міжособистісних стосунків і умов соціального середовища; готовність і вміння знаходити контакт з людьми; внутрішня регуляція комунікативних дій у ситуаціях міжособистісної взаємодії [14].

Траекторія терміну «мовна компетентність» в Україні покликана забезпечити вільний розвиток особистості, свободу її самовизначення й самореалізації, формування комунікативності та мовної грамотності, задовольнити освітні інтереси кожного школяра з урахуванням його індивідуальних здібностей і можливостей.

Формування мовленнєвої компетентності розглядає науковець Н. Гуренко [9], сформулювавши визначення поняття «національно-мовна особистість». А. Богуш виокремила також мовленнєву компетентність як складову комунікативної. Дослідниця розглядає мовленнєву компетентність як «уміння адекватно й доречно практично застосовувати мову в конкретних ситуаціях спілкування і навчання, використовуючи задля цього як мовні, так і немовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [2]. Вчена зазначає, що мовленнєва компетентність визначається «вмінням адекватно й доречно застосовувати мову в конкретних ситуаціях спілкування з дітьми, виразністю мовлення, використанням формул мовленнєвого етикету» [2].

Застосування мовних засобів спілкування у спортивній діяльності досліджувалося І. Хоменко [13]. Він розглядає залежність структури мовного спілкування на заняттях зі спортивних ігор. Пропонує такі засоби спілкування у спортивній взаємодії: Проголо-

шення імені партнера з метою привернути його увагу, визначити комбінацію, повідомити про свою готовність діяти, спонукати партнера до визначеної дії. Називати комбінації при плануванні дій. Повідомляти про наміри свої і партнера. Повідомляти про місце розташування своє і партнера. Вказувати на бажані дії спортсмена. Оцінити дії партнера. Стимулювати до більш активних дій. Мовна компетентність» для формування професійно-мовленнєвої культури фахівців фізичного виховання є показником адекватного й доречного застосовування мови в конкретних ситуаціях спілкування і навчання.

Траекторію терміну «професійно-педагогічна культура» науковці розвивають як шлях створення нових умов поглиблення фахових знань, вмінь та навичок, вимог до учительської професії.

На думку науковців-дослідників Л. Безкоровайної [34], Г. Омеляненко [22], Н. Самсутіної [28], І. Синиці [35], професійна культура особистості вчителя фізичної культури характеризується компетентністю, широтою кругозору, гуманними відносинами з усіма суб'єктами освітнього процесу, творчою активністю, почуттям комфортності й задоволеності реалізацією особистісного та професійного потенціалу. Те саме можна сказати про вплив культури відносин усередині системи фізичного виховання, що впливає на самоактуалізацію, самореалізацію потенціалу професійної культури вчителя фізичної культури.

Траекторію терміну «професійно-мовленнєва культура» досліджує низка науковців Н. Бабич, Л. Ковальчук [1, 16], які визначають професійно-мовну культуру фахівця як інтегративну властивість особистості, яка допомагає регулювати мовну діяльність у процесі розв'язання професійних завдань, що активно впливає на процес розвитку і саморозвитку соціально-ціннісних характеристик особистості і дає змогу виконувати професійно-комунікативні функції у колективі, попереджати й усувати негативні прояви поведінки.

У поняття «культура фахового мовлення» Н. Бабич вкладає такий зміст: фахово-зорієнтований синтез граматичних норм і варіантів слововживання, синтаксичної організації фрази, побудови текстів, що забезпечують мовне (усне й писемне) оформлення процесу і результатів праці у відповідній галузі професійної діяльності [1]. Такої ж думки

дотримується Н. Бабич і акцентує увагу на підвищенні рівня культури мови за рахунок відповідності мови головним її ознакам: логічності, чистоти, образності, мелодійності [1].

Як системне утворення, що становить єдність педагогічних цінностей, технологій, сутнісних сил особистості, спрямоване на творчу самореалізацію педагога в різноманітних професійно значущих мовних ситуаціях, визначає професійно-мовну культуру фахівця Л. Ковальчук [16].

Професійне мовлення як процес обміну думками у певній галузі знань, у якому б вигляді воно не здійснювалося, функціональну дійсність мови в усіх її матеріальних і ситуативних формах розкриває Л. Паламарчук. Професійне мовлення вчителя автор трактує як різновид літературного мовлення, що реалізується у процесі педагогічного спілкування, забезпечує досягнення навчально-виховних цілей та визначає мовленнєву культуру [23].

Культура мовлення передбачає наявність у людини здатності точного відбору і усвідомленого використання у реальному акті спілкування з іншими людьми тих мовленнєвих засобів, які найкраще відповідають кожній конкретній ситуації, і визначається такими комунікативними ознаками: нормативність, логічність, точність, доречність, чистота, виразність, багатство і різноманітність, – підкреслює В. Пасинок [24].

Культура мовлення, на думку Т. Калужної, – широке і об'ємне поняття, але передусім це грамотність побудови фраз, простота і зрозумілість викладу, виразність, яка досягається вмінням дібрати потрібні слова та синтаксичні конструкції, а також активним використанням основних компонентів виразності усного мовлення – тону, динаміки звучання голосу, темпу, пауз, наголосів, інтонації, дикції, правильної вимови слів, правильного використання спеціальної термінології, небагато-слів'я [11].

Під терміном «культура мовлення» Н. Гузій розуміє рівень оволодіння системою якостей мовлення за окремими носіями мови [10]. Автор підкреслює, що поняття «культура мовлення» має два семантичні аспекти, а саме: сукупність і систему комунікативних якостей мовлення [10].

Таким чином, фізична культура, як частина загальної культури формується під час про-

фесійної і мовленнєвої підготовки, викликає зацікавленість її складниками.

Умови, за яких процес формування мовної культури студента дає позитивний результат, виокремлює Е. Полатай. Це – мотивація процесу формування мовленнєвої культури за допомогою використання елементів театральної педагогіки, проведення навчально-виховних занять на основі ідей співробітництва і партнерства, органічне поєднання аудиторних і поза аудиторних занять, підготовка і проведення ділових ігор, використання комплексного підходу до формування мовленнєвої культури, поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання до процесу формування особистості студента, організація самовиховання, самонавчання та самоосвіти, створення реальних умов для самовираження особистості [25].

Окреслені вище освітні траєкторії дають змогу визначити професійно-мовленнєву культуру як процес обміну думками у певній галузі знань, функціональну дійсність мови в усіх її матеріальних і ситуативних формах.

Означені освітні траєкторії дають змогу визначити актуальність і необхідність системи формування професійно-мовленнєвої культури у майбутніх фахівців фізичного виховання як мало дослідженої проблеми (рисунк).

ВИСНОВКИ

Проведено дефініційний аналіз основних термінів розвитку комунікативно-мовленнєвої культури фахівців педагогічних і непедагогічних спеціальностей, таких як «комунікація», «спілкування», «мовлення», «професійне-мовлення», «культура мовлення», «фізична культура», що дає можливість визначити траєкторії руху цих термінів в системі формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання.

Вивчення і аналіз наукових фактів стану розвитку проблеми комунікативної підготовки фахівців дасть змогу виявити єдність поглядів учених різних галузей науки у таких питаннях: комунікація – мовлення – професійне мовлення – культура – фізична культура – професійно-мовленнєва культура у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання.

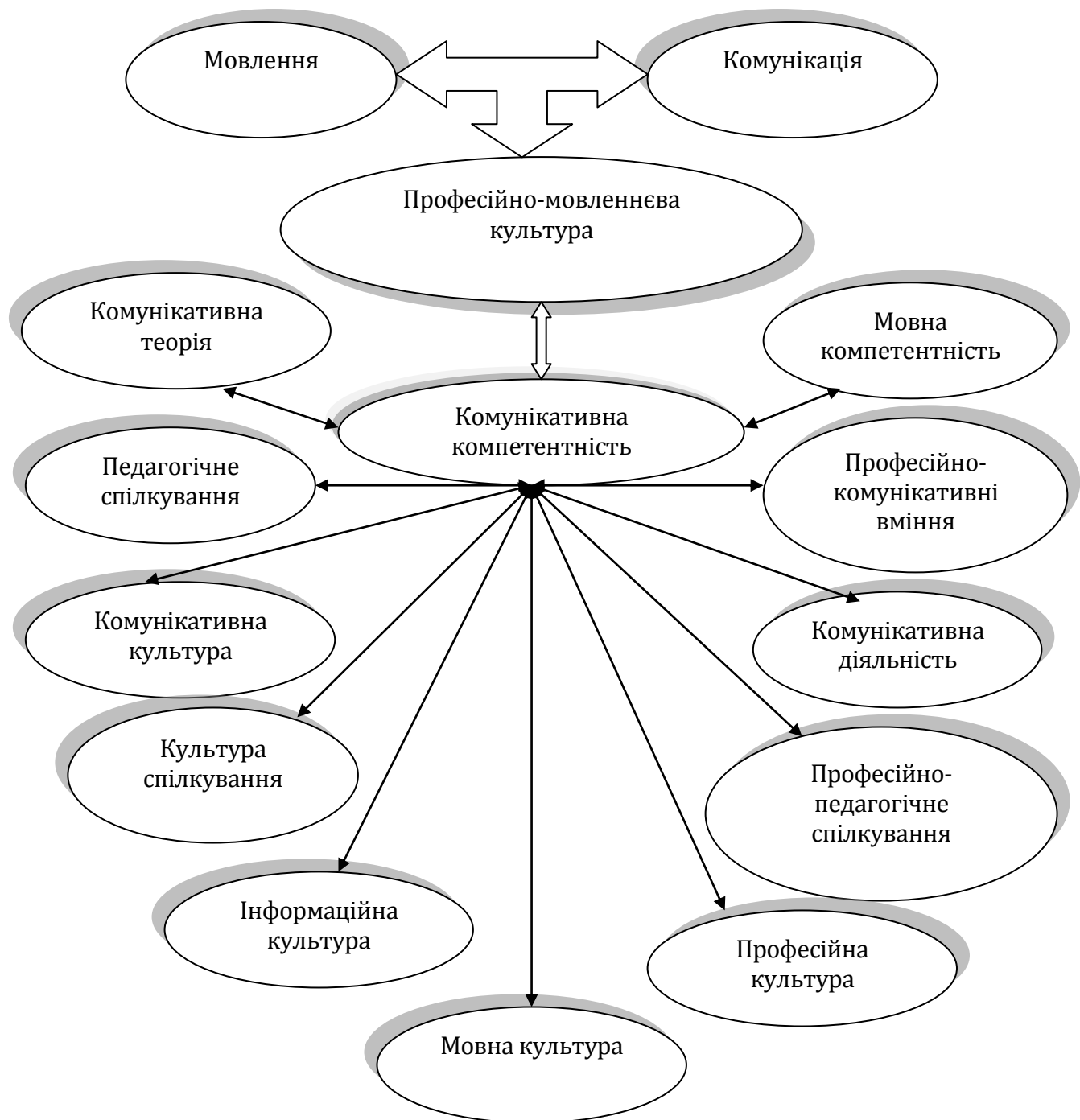

Рисунок – Основні освітні траєкторії формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Babych, N. D., Herman, K. F., & Skab, M. V. (2006). *Kultura fakhovoho movlennia* [Culture of professional broadcasting] (2nd ed.) Chernivtsi: Knyhy KhKhI (in Ukrainian) [Бабич, Н. Д., Герман, К. Ф., & Скаб, М. В. (2006). *Культура фахового мовлення* (2-ге вид.) Чернівці: Книги XXI].

2. Bohush, A. M. (2009). Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity u vyshchomu navchalnomu zakladi [Competency approach in preparation of future specialists in pre-school education at higher educational institution]. In *Realizatsiia yevropeiskoho dosvidu kompetentnitsnogo pidkhodu u vyshchii shkoli Ukrainy* (pp. 271–287). Kyiv: Pedagogichna dumka (in Ukrainian)
[Богуш, А. М. (2009). Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищому навчальному закладі. В *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України* (с. 271–287). Київ: Педагогічна думка].
3. Drahomyretska, N. M. (2005). *Teoretychnyi analiz komunikativnoi diialnosti derzhavnogo sluzhbovtzia* [Theoretical analysis of communicative activity of a civil servant]. Odesa: Astroprint (in Ukrainian)
[Драгомирецька, Н. М. (2005). *Теоретичний аналіз комунікативної діяльності державного службовця*. Одеса: Астропринт].
4. Gavryliuk, O. O. (2007). *Forming Future Teachers' Communicative Culture by Means of Extracurriculum Activity* (Doctoral thesis). Kryvyi Rih: Kryvorizkyi derzhavnyi pedagogichnyi universytet (in Ukrainian)
[Гаврилюк, О. О. (2007). *Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами поза аудиторної роботи* (Автореферат кандидатської дисертації). Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет].
5. Havrysh, N. V. (2002). *Rozvytok movlennievotvorchoi diialnosti v doshkilnomu dytynstvi* [Development of speech and creative activity in preschool children] (Doctoral thesis). Kyiv: Natsionalnyi pedagogichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova (in Ukrainian)
[Гавриш, Н. В. (2002). *Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві* (Автореферат дисертації). Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].
6. Henseruk, H. R. (2005). *Future Physical Training Teachers Preparation for Information Technologies Application in Their Professional Activity* (Doctoral thesis). Ternopil: Ternopil National Volodymyr Hnatiuk Pedagogical University (in Ukrainian)
[Генсерук, Г. Р. (2005). *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності* (Автореферат кандидатської дисертації). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка].
7. Holovata, L. M. (1997). *Formuvannia profesiinoho movlennia u studentiv fakultetu fizychnoho vykhovannia* [Formation of professional speech at the students of the Faculty of Physical Education] (Doctoral thesis). Ternopil: Ternopilskyi DPU imeni V. Hnatiuka (in Ukrainian)
[Головата, Л. М. (1997). *Формування професійного мовлення у студентів факультету фізичного виховання* (Автореферат кандидатської дисертації). Тернопіль: Тернопільський ДПУ імені В. Гнатюка].
8. Hrynova, V. M. (2001). *Formuvannia pedagogichnoi kultury maibutnoho vchytelia (teoretychnyi i metodychnyi aspekty)* [Formation of the pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodical aspects)] (Doctoral thesis). Kyiv: Instytut pedagogiky i psykholohii profesiinoy osvity APN Ukrainy (in Ukrainian)
[Гриньова, В. М. (2001). *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний і методичний аспекти)* (Автореферат докторської дисертації). Київ: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України].
9. Hurenko, N. V. (n. d.). *Movlenniava kompetentnist ta kultura maibutnoho fakhivtsia* [Speech competence and culture of the future specialist]. Retrieved September 1, 2017, from <http://bit.ly/2xv753C> (in Ukrainian)
[Гуренко, Н. В. (n. d.). *Мовленнєва компетентність та культура майбутнього фахівця*. Актуально на 01.09.2017. URL: <http://bit.ly/2xv753C>]

10. Huzii, N. V. (2007). *Katehoriia profesionalizmu v teorii i praktytsi pidhotovky maibutnoho pedahoha* [Category of professionalism in the theory and practice of preparing the future teacher] (Doctoral dissertation). Kyiv: Instytut vyshchoi osvity APN Ukrainy (in Ukrainian) [Гузій, Н. В. (2007). *Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога* (Докторська дисертація). Київ: Інститут вищої освіти АПН України].
11. Kaliuzhna, T. H. (2010). *Kultura pedahohichnoho movlennia* [Culture of pedagogical speech]. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova (in Ukrainian) [Калюжна, Т. Г. (2010). *Культура педагогічного мовлення*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова].
12. Kan-Kalik, V. A. (1979). *Osnovy professional'no-pedagogicheskogo obshhenija* [Fundamentals of professional and pedagogical communication]. Groznyj: n. d. (in Russian) [Кан-Калик, В. А. (1979). *Основы профессионально-педагогического общения*. Грозный: n. d.].
13. Khomenko, I., & Glazyrin, I. (2008). *Sportyvna terminolohiia – osnova profesiinoho movlennia fakhivtsia z fizychnoi kultury* [Sport terminology as a base of professional speech of physical training specialist]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 7, 143–145 (in Ukrainian) [Хоменко, І. М., & Глазирін, І. Д. (2008). Спортивна термінологія – основа професійного мовлення фахівця з фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 7, 143–145].
14. Konokh, A. P. (2014). *Profesionalna pedahohichna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury i turyzmu* [Professional and pedagogical competence of future specialists of physical culture and tourism]. *Naukovi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 1(12), 180–183 (in Ukrainian) [Конох, А. П. (2014). Професіональна педагогічна компетентність майбутніх фахівців фізичної культури і туризму. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, 1(12), 180–183].
15. Kotukh, N. V. (2005). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia komunikatyvnykh umin v umovakh vidkrytosti sotsialno-pedahohichnoi systemy* [Pre-service elementary teacher training for the formation of school-children communicative abilities in the condition of the open socioeducational system] (Doctoral dissertation). Kirovohrad: Kirovohradskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. V. Vynnychenka (in Ukrainian) [Котух, Н. (2005). *Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативних умінь в умовах відкритості соціально-педагогічної системи* (Кандидатська дисертація). Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка].
16. Kovalchuk, L. O. (2007). *Osnovy pedahohichnoi maisternosti* [Fundamentals of pedagogical skill]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka (in Ukrainian) [Ковальчук, Л. О. (2007). *Основы педагогічної майстерності*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка].
17. Lutsenko, I. O. (2013). *Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh vykhovateliv do orhanizatsii komunikatyvno-movlennievoi diialnosti ditei starshoho doshkilnoho viku* [Theoretical and methodical principles of training future educators for the organization of communicative-speech activity of children of the senior preschool age] (Doctoral thesis). Kyiv: Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova (in Ukrainian) [Луценко, І. О. (2013). *Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку* (Автореферат докторської дисертації). Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].

18. Makarenko, A. S. (1990). *O vospitanii* [About education]. Moscow: Politizdat (in Russian)
[Макаренко, А. С. (1990). *О воспитании*. Москва: Политиздат].
19. Meshko, H. M., & Meshko, O. I. (2007). Individualnyi styl spilkuvannia yak pokaznyk profesiinoi maisternosti pedahoha [Individual style of communication as an indicator of professional teacher's skills]. In H. V. Tereshchuk (Ed.), *Formuvannia profesiinoi kultury vchytelia v konteksti intehratsii Ukrainy v Yevropeiskyi osvittnii prostir* (pp. 51–54). Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. Hnatiuka (in Ukrainian)
[Мешко, Г. М., & Мешко, О. І. (2007). Індивідуальний стиль спілкування як показник професійної майстерності педагога. В Г. В. Терещук (Ред.), *Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в Європейський освітній простір* (с. 51–54). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка].
20. Ohienko, I. (1995). *Nauka pro ridnomovni oboviazky* [Science about native-language duties]. Lviv: Feniks (in Ukrainian)
[Огієнко, І. (1995). *Наука про рідномовні обов'язки*. Львів: Фенікс].
21. Omelchenko, L. (2009). Individualnyi styl pedahohichnoho spilkuvannia yak odyń iz chynnykiv efektyvnoi vzaïemodii vykladacha i studentiv [Individual style of pedagogical communication as one of the factors of effective interaction between teacher and students.]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii pedahohichna*, 25(2), 223–231 (in Ukrainian)
[Омельченко, Л. (2009). Індивідуальний стиль педагогічного спілкування як один із чинників ефективної взаємодії викладача і студентів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 25(2), 223–231].
22. Omel'yanenko, G. A. (2008). *Psykhologo-pedahohichni zasady vykorystannia informatsiino-komunikatyvnykh tekhnolohii v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi kultury i sportu* [Psychologic pedagogical fundamentals of use of information communicative technologies in vocational training the future specialists on physical training and sports]. *Newsletter of Precarpathian University. Physical culture*, 6, 1–4 (in Ukrainian)
[Омельяненко, Г. А. (2008). Психолого-педагогічні засади використання інформаційно-комунікативних технологій в професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*, 6, 1–4].
23. Palamarchuk, L. M. (2012). *Formuvannia yakostei profesiinoho movlennia u maibutnikh uchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin* [The formation of the qualities of professional speaking of future natural sciences and mathematics teachers] (Doctoral dissertation). Ternopil: Ternopilskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. Hnatiuka (in Ukrainian)
[Паламарчук, Л. М. (2012). *Формування якостей професійного мовлення у майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін* (Кандидатська дисертація). Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка].
24. Pasynok, V. H. (2009). *Osnovy kultury movlennia* [Fundamentals of the culture of speech]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina (in Ukrainian)
[Пасинок, В. Г. (2009). *Основи культури мовлення*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна].
25. Polatai, E. H. (2001). *Formuvannia kultury movlennia studentiv filolohichnykh fakultetiv yak umova yikhnoi sotsializatsii* [Formation of the broadcasting culture of students of philological faculties as a condition for their socialization] (Doctoral thesis). Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina (in Ukrainian)
[Полатай, Е. Г. (2001). *Формування культури мовлення студентів філологічних факультетів як умова їхньої соціалізації* (Автореферат кандидатської дисертації). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна].
26. Prokopenko, L. I. (2010). Osoblivosti formuvannya profesiyno-pedagogichnogo movlennya spetsialistiv u galuzi flzichnoyi kulturi ta sportu [Features of formation of professional pedagogical speech specialists in the field of sport]. *Zbirnik naukovih prats Berdyanskogo derzhavnogo pedagogichnogo unIversitetu. PedagogIchnI nauki*, 2, 263–267 (in Ukrainian)

- [Прокопенко, Л. І. (2010). Особливості формування професійно-педагогічного мовлення спеціалістів у галузі фізичної культури та спорту. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*, 2, 263–267].
27. Pryshchak, M. D. (2010). *Komunikatsiia, spilkuvannia, komunikatyvnist: katehorialnyi analiz* [Communication, intercourse, communicativity]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, 2, 5–8 (in Ukrainian)
[Прищак, М. Д. (2010). Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 2, 5–8].
28. Samsutina, N. M. (2008). *Profesiina kompetentnist yak pokaznyk yakosti fakhovoi osvity maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury. Zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu (Pedagogichni nauki)*, 4, 207–210 (in Ukrainian)
[Самсутіна, Н. М. (2008). Професійна компетентність як показник якості фахової освіти майбутнього вчителя фізичної культури. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*, 4, 207–210].
29. Savenkova, L. O. (1997). *Pedahohichne spilkuvannia* [Pedagogical communication]. Kyiv: KDEU (in Ukrainian)
[Савенкова, Л. О. (1997). *Педагогічне спілкування*. Київ: КДЕУ].
30. Selivanova, O. O. (2011). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii* [Fundamentals of the theory of linguistic communication]. Cherkasy: Chebanenko Yu. A. (in Ukrainian)
[Селіванова, О. О. (2011). *Основи теорії мовної комунікації*. Черкаси: Чебаненко Ю. А.].
31. Serman, L. V. (2010). *Deiaki pytannia formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnoho uchytelia fizychnoi kultury* [Some questions of formation of communicative skills of the future teacher of physical culture]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia "Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury"*, 8, 37–40 (in Ukrainian)
[Серман, Л. В. (2010). Деякі питання формування комунікативних умінь майбутнього учителя фізичної культури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури»*, 8, 37–40].
32. Shorobura, I. M. (2010, May). *Formuvannia pedahohichnoi maisternosti maibutnoho vchytelia: vyklyky suchasnosti* [Formation of pedagogical skills of teachers, new challenges]. In O. Aksenova (Ed.), *Lichnost' v edinom obrazovatel'nom prostranstve* (vol. 3, pp. 142–145). Zaporozh'e: LIPS (in Ukrainian)
[Шоробура, І. М. (2010, Травень). Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя: виклики сучасності. В. О. Аксенова (Ред.), *Личность в едином образовательном пространстве* (Ч. 3, с. 142–145). Запорозж'є: ЛІПС].
33. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Slovo pro slovo. Slovo vchytelia v moralnomu vykhovanni*. In V. O. Sukhomlynskyi (Ed.), *Vybrani tvory* (Vol. 5, pp. 82–321). Kyiv: n. d.
[Сухомлинський, В. О. (1977). Слово про слово. Слово вчителя в моральному вихованні. В В. О. Сухомлинський (Ред.), *Вибрані твори* (Т. 5, с. 82–321). Київ: n. d.].
34. Svatyev, A. V., & Bezkorovaina, L. V. (2009). *Teoretychni aspekty pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia ta sportu do profesiinoi diialnosti u vyshchykh navchalnykh zakladakh* [The theoretical aspects of preparation of future specialists of physical education and sport to professional activity in higher educational establishments]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Fizychno vykhovannia ta sport*, 1, 107–112 (in Ukrainian)
[Сват'єв, А. В., & Безкоровайна, Л. В. (2009). Теоретичні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*, 1, 107–112].
35. Snytytsya, A. (2014). *Analiz stanu doslidzhennia problemy spilkuvannia vchytelia fizychnoi kultury ta osnovni napriamky yii vyrishennia* [Research analysis of problems of communication teacher

- physical education and main directions of its decision]. *Sportyvna nauka Ukrainy*, 6(64), 23–31 (in Ukrainian)
[Синиця, А. (2014). Аналіз стану дослідження проблеми спілкування вчителя фізичної культури та основні напрямки її вирішення. *Спортивна наука України*, 6(64), 23–31].
36. Toba, M. V. (1999). *Psykhologichni determinanty dialohichnoho pedahohichnoho spilkuvannia* [Psychological determinants of dialogical pedagogical communication] (Doctoral dissertation). Kyiv: Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy (in Ukrainian)
[Тоба, М. В. (1999). *Психологічні детермінанти діалогічного педагогічного спілкування* (Кандидатська дисертація). Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України].
37. Tsymbaliuk, I. M. (2004). *Psykhohiia spilkuvannia* [Psychology of communication]. Kyiv: Profesional (in Ukrainian)
[Цимбалюк, І. М. (2004). *Психологія спілкування*. Київ: Професіонал].
38. Ushynskiy, K. D. (1983). Liudyna yak predmet vykhovannia: Sproba pedahohichnoi antropolohii [Man as an object of education: An attempt of pedagogical anthropology]. In K. D. Ushynskiy (Ed.), *Vybrani pedahohichni tvory* (Vol. 1, pp. 192–463). Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian)
[Ушинський, К. Д. (1983). Людина як предмет виховання: Спроба педагогічної антропології. В К. Д. Ушинський (Ред.), *Вибрані педагогічні твори* (Т. 1, с. 192–463). Київ: Радянська школа].
39. Vaskov, Y. V. (2012). *Komunikatyvna kompetentnist uchytelia fizychnoi kultury yak odna z umov yakosti orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu na urokakh* [Communicative competence of the teacher of physical training as one of conditions of quality of the organization of teaching and educational process at lessons]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, 2, 21–24 (in Ukrainian)
[Васьков, Ю. В. (2012). Комунікативна компетентність учителя фізичної культури як одна з умов якості організації навчально-виховного процесу на уроках. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 2, 21–24].
40. Volkova, N. P. (2006). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia* [Professional-pedagogical communication]. Kyiv: Akademiia (in Ukrainian)
[Волкова, Н. П. (2006). *Професійно-педагогічна комунікація*. Київ: Академія].
41. Yermolenko, A. M. (1999). *Komunikatyvna praktychna filosofiiia* [Communicative Practical Philosophy]. Kyiv: Libra (in Ukrainian)
[Єрмоленко, А. М. (1999). *Комунікативна практична філософія*. Київ: Лібра].
42. Zabora, A. V. (2004). *Formuvannia znan i navychok maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury v protsesi vuvchennia dystsyplin "Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia" i "Himnastyka z metodykoiu vykladannia"* [The formation knowledge and skills in the future physical education teachers in the process of studying disciplines "The theory and methods of the physical education" and "Gymnastics with a system of teaching"] (Doctoral dissertation). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichniy un-t im. H. S. Skovorody (in Ukrainian)
[Забора, А. В. (2004). *Формування знань і навичок майбутніх вчителів фізичної культури в процесі вивчення дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання» і «Гімнастика з методикою викладання»* (Кандидатська дисертація). Харків: Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди].